

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВІСНИК
ПРИКАРПАТСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

ІСТОРІЯ
ВИПУСК III

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК
"ПЛАЙ"
2000

63.3

B 53

63 26 4 2

Вісник Прикарпатського
універ-ту: Сер. Історія:
Вип. III.

2000

5.00

63 26 4 2

6. Літопис руський. Переклад Л. Махновича. - К., 1989. - С. 347.
7. Лукомський Ю. Архітектурна спадщина давнього Галича. - Галич, 1991.
8. Любінець І., Філієвський М. Митрополити-намісники в Галичині (XV-XVI ст.) // Галичина. - 1999. - №3. - С.95-102.
9. Софрон Мудрий. Нарис історії церкви в Україні. - Рим, 1990. - С. 51-54.
10. Тимошук Б.О. Східні слов'яни VII-X ст. Поліодія, язичництво, початки держави. - Чернівці, 1999. - С.195-137.
11. Томенчук Б. Два галицькі церкви - дві людські долі // Галицько-Буковинський хронограф. - Івано-Франківськ, 1996. - №1. - С.23-28.
12. Томенчук Б. Некрополі Галича і Галицької землі / Галицько-Буковинського Прикарпаття / Автореферат дисертації канд. істор. наук. - К., 1998.
13. Томенчук Б.П. Три періоди розвитку Галича в світлі нових археологічних досліджень // Тези доповідей української делегації на VI міжнародному конгресі слов'янської археології. - К., 1996. - С.111-113.
14. Томенчук Б. Три періоди розвитку історичної топографії давнього Галича // Галичина. - 1997. - №1. - С.19-28.
15. Ульяновський В.І. Історія церкви та релігійної думки в Україні. - К., 1995. - Кн.1. - С.86-87.
16. Франко І. Йосиф Шумлянський, останній православний єпископ Львівський і его "метрика" // Твори. - К., 1956. - Т.ХІХ. - С.510-546.
17. Иоаннисян О.М. Галицкое зодчество XII - I полов. XIII вв. / Автореф. дисс. канд. ист. наук. - Л., 1982; Его же. Центрические постройки в галицком зодчестве XII в. // Краткие сообщения Института археологии АН СССР. - 1981. - Вып. 172. - С.39-46.
18. Петрушевич А. О галицких епископах со времен учреждения галицкой епархии даже до конца XIII века // Галицкий исторический сборник. - Львів, 1860. - Ч.2. - С.3-192.
19. Полное собрание русских летописей. - М., 1962. - Т.2. - Стб.122.
20. Татищев В.Н. История Российская. - М.-Л., 1963. - Т.2. - С. 64.
21. Раппопорт П.А. Русская архитектура X-XIII веков // Свод археологических источников. - М., 1982. - Вып. Е1-47. - С.111-112.
22. Русанова И.П., Тимошук Б.А. Языческие святилища древних славян. - М., 1993. - С.89-101.
23. Pelenki J. Halicz w dziejach sztuki sredniowiecznej. - Krakow, 1914. - S.118.
24. Stadnicki K. O początkach arcybiskupstwa i biskupstwa katolickich lac. obrz. na Rusi Halickiej i Wołyniu. - Lwów, 1882.
25. W. Abraham. Powstanie organizacji Koscioła łacinskiego na Rusi. - 1904. - Т.1.
26. Poppe A. Panstwo i koscioł na Rusi w XI wieku. - Warszawa, 1968.

Tomenchuk B

ANCIENT HALYCH IN THE HISTORY OF CHURCH

Ancient Halych was not only a political, economic and cultural center. It was also an ideological center of Halychyna. Author, analysing recent archaeological research, suggests a new conceptual view on Halych's place in complicated processes of early christianity, the development of Halych church and statebuilding processes in Western Ukraine.

М.М. Волошук, О.С. Жерноклєєв

РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА УГОРСЬКОЇ ГАЛИЧИНИ У ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ XIII ст.

Починаючи з кінця XII ст. у зв'язку з активізацією угорської і польської експансії на землі Галицько-Волинського князівства помітно підвищується роль і значення релігійного фактора в житті регіону. Наступ католицьких сусідів Галичини, окрім політичного поневолення, реально загрожував окциденталізацією краю, що безпосередньо зачіпало інтереси православної Київської митрополії, зумовлювало її непримиренну боротьбу проти подібних тенденцій [20, с.75].

Після 1207 р., коли внаслідок чергової угорської окупації південно-західних земель Русі з Галича було вигнано Романа Ігоровича, в середовищі римо-католицького кліру, очолюваного папою Іннокентієм III, з ініціативи загарбників вперше виникла ідея окупативної політики цього регіону [1, с.197; 15, с.126]. Незважаючи на те, що дана акція мала бути здійснена з благословення і під егідою Ватикану [19, с.244], Естергом сподівався використати її у власних цілях, прагнучи з допомогою латинізації остаточно утвердити свою владу в краї. Практика використання угорською королівською владою союзу з католицькою церквою як знаряддя агресивної політики була не новою, а лежала цілком в руслі традиційної як внутрішньої [12, с.64; 10, с.122; 6, с.41], так і зовнішньої політики Угорщини [28, с.210; 20, с.80].

Папа Іннокентій III у "галицькій справі" також був зацікавленою стороною, і безперечно належав до числа ініціаторів окциденталізації. 7 жовтня 1207 р. він вислав два листи: в Естергом і Галич, які повинен був привезти папський легат Григорій - кардинал-пресвітер св.Віталіса. Це була досить авторитетна особа, про що свідчать її підписи у 1202-1207 роках на 19 буллах римської курії. Тому Іннокентій саме йому доручив проведення латинізації в Галичині [27, с.21], усвідомлюючи водночас важливість даної акції.

Листи, які віз Григорій, були різного змісту. У посланні до угрів глава католицької Церкви закликав активно зайнятись місіонерською діяльністю в некатоліцьких областях Галицького князівства; натомість русів папа просив піддатись владі католицької Церкви, від якої вони віддалились, як дитина від грудей матері (не виключено, що галицькі терени були в IX-X ст. католицькими) [17, с.103; 18, с.23]. Певну увагу в листах було приділено ролі єпископів у місіонерській діяльності, питанню про примат римських пап у християнській Церкві, а також містився

заклик наслідувати приклад об'єднання Константинополя з Римом внаслідок IV хрестового походу (1202-1204 рр.). Автори листа до русів риторично запитували: "... чи не тільки виділяти, щоб частина згоджувалася, з цілим і одиниця відрізнялась від загального..." [20, с.81; 7, с.143].

Проте, незважаючи на активність підготовки до справи латинізації галицьких земель, дана спроба зазнала невдачі. В той час, коли Григорій перебував у дорозі до Естергому, Роман Ігорович визволився з полону і повернув собі Галич. Ім'я папського легата відтоді зникає з іноземних документів, а в руських джерелах взагалі не надується, тому Ю.Ю. Свідерський робить припущення, що він помер в Угорщині [20, с.81], так і не виконавши своєї місії.

Наступна можливість для оксиденталізації Галичини з'явилась в угрів в результаті укладення у 1214 р. Спільської угоди, за якою угорський король Андрій II та краківський князь Лешко Білий поділили між собою даний регіон. Прагнучи міцно утвердитись на захоплених землях, естергомський володар одразу ж звертається з листом до папи Іннокентія III: "... належить знати вашій святості, що вельможі і народ Галичини покійно молять нас, щоб ми поставили над ними королем сина Коломана, що мають намір і надалі залишатися в єдності зі святою римською Церквою і в послушенстві їй... просимо, отже, Вашу святість, доручити достойному отцю нашому Іоанну естергомському архієпископу, щоб він силою апостольської влади згаданого нашого сина помазав їм на короля і взяв у нього присягу, що буде вірний святій римській Церкві..." [20, с.84]. При цьому в посланні до папи був один важливий нюанс: "...при тому, однак, що буде дозволено їм в іншому від свого власного (грецького) обряду не відходити" [19, с.246; 7, с.143].

Таким чином, король підкреслював особливу важливість саме унійності, хоча на практиці, як виявилось пізніше, не відрізняв її від окатоличення.

Водночас Ю.Ю.Свідерський доводить, що Андрій II змусив присягнути сина лише для того, щоб перед спокусом галицького трону той не навернувся до грецького обряду [20, с.85], хоча, на нашу думку, сильна угорська знать, яка оточувала Коломана, сама б не дозволила йому зробити цього за будь-яких обставин. Швидше всього, приєднавши Рим, королевич би прискорив процес легітимізації свого правління з боку папи.

На зламі 1214-1215 рр. король, отримавши з Ватикану згоду на впровадження унії в Галичині, одразу ж почав втілювати її в життя. Досить красномовно це відобразили руські літописці: "... літа 6722

угорський король посади сина свого у Галич, и церкви претвори в латинську службу..." [8, с.22; 5; с.313; 9, с.51]. "Король угорський посадив сина свого у Галич, єпископа і священників прогнав з церкви і своїх священників привів латинських на службу..." [16, с.181; 14, с.112]. В результаті такої діяльності у Галичині виникають перші осередки католицизму, тому не випадково М.Чубатий назвав дану спробу впровадження оксиденталізації першою церковною унією [25, с.85; 8, с.22].

З цим не погоджується Ю.Ю.Свідерський, який сумнівається в тому, що угри зберігали грецький обряд [20, с.85] і, на нашу думку, цілком слушно, адже відомо, що велика кількість антиугорських повстань, які виникають саме на зламі 1214-1215 років, були спровоковані не тільки політичним, але й релігійним гнітом [13, с.374; 2, с.19].

Таким чином, вірогідніше, що Андрій II реально прагнув здійснити в Галицькому князівстві не унію, а латинізацію.

Папа, прагнучи вняти ситуацію, відсилає в Галичину легата із запрошенням руських єпископів на IV Латеранський собор, який мав відбутися восени 1215 року. Проте король не пропустив його на Русь, мотивуючи це тим, що галичани піднялись на повстання проти Коломана, а така ситуація була б загрозовою для життя легата. Поряд з цим Андрій пообіцяв взяти на себе справу залучення єпископів на собор, хоча водночас, як вказує М.С.Грушевський, "... постарався це зацяткати" [3, с.33].

В цілому, король Угорщини залучився підтримкою Іннокентія III лише з однією метою - коронувати Коломана і узаконити його правління в Галичині. Справа унії була придумана тільки для залучення папи до відповідної політичної комбінації. Реально ж Андрій II прагнув втілити в життя відкриту оксиденталізацію, щоб через ідеологічні чинники укріпити своє правління в даному регіоні. Унія, згідно з версією М.Чубатого, перетворилася в "історичну сфемеризу" [25, с.85; 23, с.24; 24, с.19].

Природно, що релігійна політика угрів дуже негативно відобразилась на їхньому становищі в князівстві, тому що "...Коломан привів із собою єпископів папських, які стали галичан віри папської вчити, але галичани цього не слухали, їх проклинали... Це призвело до великої образи, і стали важко жалітися на безсоромні змушування папських, особливо з взяття ними двох церков та образу єпископа галицького..." [21, с.193; 22, с.27]. Весь процес насадження католицизму сприяв поширенню серед місцевого населення різко антиугорських настроїв. Як наслідок, на літо 1215 року в Галичині вибухнув цілий ряд повстань проти угорських загарбників [20, с.86; 9, с.51].

Андрій II, усвідомлюючи загрозу втрати галицьких земель, сам вирушає з військом на Русь, водночас висилаючи через папського легата листа до Інокентія III з проханням прискорити коронацію Коломана: "... відомо, що останнім часом народ Галичини, зломивши присягу вірності, не лише відступив від свого короля, але також зібравши військо з доколишніх русинів, обложив твердиню Галича, в якій перебуває наш один син з небагатьма, через те ми змушені негайно вирушити в ці краї. Тому з причини восниної пори неможливо було послати вашого легата в це заворушення, відіслали його до Вас, беручи на себе обов'язок, як Бог уліпить нам милосердя, прислати руських єпископів на собор..." [20, с.86]. Крім цього, король просив вирішити угро-польське протиріччя, яке виникло внаслідок анексії Естергомом Західної Галичини, відновивши, таким чином, союзництво Андрія II з Лешком Білим [3, с.32]. Проте, основна увага акцентувалась на необхідності прискорення коронації Коломана, після чого той мав стати "... для своїх підданих більш любимим, а окрім того, корона, прислана папою, сприяла б утвердженню його становища серед сусідів..." [20, с.86], при цьому, фактично, маючи на увазі лише Малопольщу, оскільки руські князі з подібними фактами мало рахувались [3, с.33].

Пізньої осені 1215 р. син Андрія II був коронований у Галичі, після чого, у зв'язку із загрозою народних виступів, угорський володар забрав його в Естергом [19, с.246; 9, с.50]. Повстання було придушено і галицький регіон надалі залишався під контролем Угорщини, виразником інтересів та соціально-політичною опорою якої була потужна проугорська група бояр на чолі із Судиславом. Протягом кількох наступних років "галицьке питання" вже не було для Андрія II настільки актуальним, а тому, відчувачи стабільність у східному регіоні своєї держави, він навіть взяв участь у V хрестовому поході (1217-1218) [4, с.405].

Проте король не зумів у той же час відновити союз з Лешком Білим, а це в кінцевому підсумку призвело до втрати Галичини. Польський князь двічі звертається за допомогою до свого свояка – новгородського володаря Мстислава Мстиславовича Удатного у 1215 та в 1219 рр. з проханням відвоювати в угрів галицькі терени [9, с.52]. "... Лестько же сжидися о срамоте своей и посла к Новгороду по Мстислава и рекл братъ ми сеп понди и сяде в Галичи..." [11, с.511]. Той, слухно вибравши момент, рушив у похід і в 1219 р. відвоював Галич. Судиславу та палатину Бенедикту довелося втікати, так і не організувавши оборони столиці [3, с.36; 26, с.575].

Таким чином, спроба політичного поневолення та оциденталізації галицьких земель з боку угорської держави протягом першої чверті XIII сто-

ліття зазнала невдачі. Цьому сприяла не тільки непослідовність дипломатії угорського короля, що призвела до розриву його союзу з Польщею, але й недооцінка ним справи церковної унії та відверто антируська релігійна політика. Її наслідком стали численні повстання галичан проти угорського панування, які не дозволили Андрію II зміцнити своє становище і остаточно утвердитись в регіоні, послаблювали його внутрішньополітичні та зовнішньополітичні позиції.

1. Брайчевський М.Ю. Утвердження християнства на Русі. – К.: Наукова думка, 1988. – 259 с.
2. Галицько-Волинський літопис. – Львів: Червона калина, 1994. – 253 с.
3. Грушевський М.С. Історія України-Руси в 10 т., 11 кн. – К.: Наукова думка, 1993. – Т.3. – 544 с.
4. Заборов А.П. Крестоносцы и их походы на Восток. – М.: Учпедгиз, 1962. – 320 с.
5. Ипатьевская летопись // ПСРЛ. – М.: Издательство восточной литературы, 1962. – Т.2. – 3047 с.
6. Історія південних і західних слов'ян. – К.: Вища школа, 1987. – 450 с.
7. Історія релігії в Україні. – К.: Знання, 1999. – 384 с.
8. Історія християнської Церкви на Україні. – К.: Наукова думка, 1991. – 104 с.
9. Котляр М.Ф. Данило Галицький. – К.: Наукова думка, 1979. – 185 с.
10. Кулич-Берегетовський І. Жінка і держава. – Львів: Сайт, 1994. – 286 с.
11. Лаврентьевская летопись и Суздальская летопись по Академическому списку // ПСРЛ. – М.: Издательство восточной литературы, 1962. – Т.1. – 580 с.
12. Литаврин Г.Г., Флоря Б.Х. Пришествие христианства народами Центральной и Юго-Восточной Европы и крещение Руси: некоторые сравнительные сопоставления // Советское славяноведение. – 1988. – №4. – С.60-67.
13. Літопис Руський. – К.: Дніпро, 1989. – 590 с.
14. Московский летописный свод конца XV века // ПСРЛ. – М.-Л.: АН СССР, 1949. – Т.25. – 464 с.
15. Огієнко І. Хрещення українського народу // Київська старовина. – 1992. – №2. – С.110-121.
16. Окслюк Н.Ф. Первые столетия христианства на Руси и Литвинский Запад // Тысячелетие крещения Руси. – М., 1988. – С.181.
17. Пастернак Я. Ранні слов'ян в історичних, археологічних та лінгвістичних дослідженнях. – Торонто - Париж - Мюнхен, 1975. – 150 с.
18. Пастернак Я. Старий Галич. – Івано-Франківськ: Плай, 1998. – 347 с.
19. Пашуто В.Т. Внешняя политика Древней Руси. – М.: Наука, 1968. – 472 с.
20. Свідерський Ю.Ю. Борьба південно-західної Русі проти католицької експансії в X-XIII ст. – К.: Наукова думка, 1983. – 128 с.
21. Гатнішев М.Н. История Российская в 7 т. – М.-Л.: АН СССР, 1962. – Т.3. – 334 с.
22. Устюжские и Володарские летописцы XVI-XVII вв. // ПСРЛ. – М.: Наука, 1982. – Т.37. – 228 с.
23. Чубатий М. Західна Україна і Рим в XIII ст. у своїх змаганнях до церковної унії // Записки ІІТШ. – Львів, 1917. – Т.123-124. – С.18-23.
24. Чубатий М. Історія Української Церкви. – Присберг, 1946.
25. Чубатий М. Княжа Русь та виникнення трьох східно-слов'янських націй. – Париж, 1964. – 159 с.

1. Ададуров В. Політика Франції стосовно українсько-польського конфлікту за Східну Галичину в період листопада 1918 по березень 1919 рр. // Україна в минулому. Вип. 7. — Київ-Львів, 1995.

2. Боршак І. Відгомін УГА на Версальській конференції // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. — Т. 2. — Вінніпег, 1960.

3. Витвицький С., Баран Є. ЗУНР в 1918-1923 рр. // Енциклопедія українознавства. Загальна частина. — Т. 2. — К., 1995.

4. Великий Жовтень і громадянська війна на Україні. Енциклопедичний довідник. — К., 1987.

5. Верига В. Визвольні змагання в Україні. 1918-1923: У 2-х томах. — Львів: Інститут українознавства НАНУ, 1998.

6. Герасименко М., Дудикевич Б. Боротьба трудящих Західної України за возз'єднання з Радянською Україною. — К., 1962.

7. Історія Української РСР: У восьми томах, десяти книгах. — Т. 5. — К.: Наукова думка, 1977.

8. Карпенко О.Ю. Імперіалістична інтервенція на Україні, 1918-1920. — Львів, 1964.

9. Кондратюк В.О., Регульський В.Л. ЗУНР: становлення і захист. — Львів, 1993.

10. Левницький К. Перед вибухом. — Львів, 1923.

11. Литвин М. Українсько-польська війна 1918-1919 рр. — Львів, 1998.

12. Лозинський М. Галичина в рр. 1918-1920. — Відень, 1922.

13. Маланчук В та ін. Львівська область // Історія міст і сіл Української РСР. — К., 1968.

14. Масловський В. Дорога в безодню. — Львів: Каменяр, 1978.

15. Павлюк О. Зовнішня політика ЗУНР // Київська старовина. — 1997. — №3-4.

16. Павлюк О. Дипломатія злуки УНР і ЗУНР // Весвіт. — 1992. — №1-2.

17. Слізка Ю.Ю. Україна в Другій світовій війні: національно-політичний та правовий аспект // Україна: культура, спадщина, національна свідомість, державність. Випуск 3-4. — Львів, 1997.

18. Субтельний О. Україна. Історія. — К.: Либідь, 1991.

19. Цегельський Л. Від легенди до правди. — Нью-Йорк-Філадельфія, 1980.

20. Ярославин С. Визвольна боротьба на західноукраїнських землях у 1918-1923 роках. — Філадельфія, 1956.

21. Giza S. Obrona Lwowa w listopadzie 1918 r. w świetle literatury ukraińskiej. — Warszawa, 1936.

22. Obrona Lwowa. Źródła do dziejów walk o Lwów i województwa południowo-wschodnie. Relacje uczestników. T.1-3. — Warszawa, 1991-1993.

Panchuk A.
EXTERNAL POLICY OF ZUNR (WEST-UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC) IN HISTORIOGRAPHY.

In the article the attempt is made to analyze historiography of outer political activity Western Ukrainian People's Republic. The author has given the developed characteristic on historical-memorial inheritance of this problem, historians' works of Ukrainian Diaspora and the representatives of Polish historical school and has stated his attitude to the publications on this topic in soviet historiography too. The special attention is ovine to the analysis of historical researches of Ukrainian historians nowadays.

ЗМІСТ

ДО 2000-РІЧЧЯ РІЗДВА ХРИСТОВОГО

В.П. Гамечук. Давній Галич в історії Церкв (XII — поч. XVII ст.)	3
М.М. Волощук, О.С.Жернокієва. Релігійна політика Угорщини в Галичині у першій чверті XIII ст.	13
В.В. Марчук. Церква в умовах тотальної недовіри (спротив УГКЦ сталінській "радянській" 1939-1941 рр.)	19

ЕТНОПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У XIX-XX ст.

І.Я. Райківський. Місце і роль галицького народоства в українському національному відродженні XIX ст.	26
І.В. Жилоба. Галицькі земельні власності в боротьбі за незалежність Краків-Львів (1856 р.)	38
В.С. Великий. Механізм законотворення у Західно-Українській Народній Республіці: досвід і уроки	47
О.Ю. Карпенко. Про хронологічні межі існування Західно-Української Народної Республіки	57
І.І. Дробот. Микита Шаповал про українське питання: погляд з еміграції	68
М.В. Кугуляк, Б.Г. Хруслев. Українське національно-демократичне об'єднання: політичний конфлікт 1931-1933 рр.	79
М.Ф. Мокалюк. Взаємовідносини Української християнської організації з УНДО: шлях від співробітництва до конфронтації	91
В.Л. Козмар. Політичний експеримент кошови Генрика Юзевського на Волині у 1928-1935 рр.	98
Я.І. Мандрик. Насильницька колективізація в Україні: невдала спроба замінити господаря найманним робітником	107
І.Є. Цепенюк. Підготовка операції "Вісла": польська комуністична влада у пошуках правового та пропагандистського "обґрунтування" депортації українців	118
С.Д. Скорак. Політичні репресії проти працівників народної освіти у західному регіоні України на рубежі 40-х - 50-х років	125
С.Й. Кобуляк. "Рух": перша новітня організація на Прикарпатті	135

ІСТОРИОГРАФІЯ

О.В. Мирущенко. Актуальні проблеми сучасної української історіографії історії Другої світової війни	145
---	-----

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

А.А. Королька. Стародавній Галич в історико-краєзнавчих студіях А.Петрушевича	159
В.З. Дебенко. Казанське ханство в імперських планах московського уряду кінця XV-XVI ст.	166
Л.В. Бурачок. Осип Назарук: початок політичної діяльності (1904-1907 рр.)	173
А.І. Мичук. Основні напрямки зовнішньої політики Української Держави гетьмана П.Скоропадського (квітень-і грудень 1918 р.)	181
А.М. Панчук. Зовнішня політика ЗУНР в історіографії	189